

Cypr w polityce Turcji

Adam Michalski

Cypr tradycyjnie odgrywa istotną rolę w polityce Republiki Tureckiej i jest przedmiotem długotrwałego konfliktu pomiędzy Republiką Cypryjską a samozwańczą Turecką Republiką Cypru Północnego (TRCP), który w ostatnich latach uległ nasileniu. Wynika to z włączenia go przez Ankarę do narzędzi oddziaływania zarówno w jej polityce regionalnej, jak i wewnętrznej. W optyce obecnych władz tureckich spór o wykorzystanie cypryjskich złóż gazu ziemnego, w połączeniu z głęboką destabilizacją regionu Morza Śródziemnego, zbiega się z ich rosnącymi ambicjami do rewizji porządku regionalnego (dotyczy to granic morskich i zasięgu wyłącznych stref ekonomicznych). Konsolidacja wpływów w TRCP i aktywne wykorzystanie tej karty przez Ankarę to część tej strategii. Równolegle kwestia coraz większej roli Turcji na Cyprze staje się istotnym elementem polityki wewnętrznej – pozwala bowiem rozszerzać i jednoczyć zaplecze polityczne władz. W konsekwencji ich działania wobec Cypru (i regionu) stanowią w ostatnich latach przyczynę narastających sporów z Unią Europejską (UE) i państwami regionu (w tym sojusznikami NATO), negatywnie rzutując na relacje polityczne między stronami, jak również prowadząc do incydentów z udziałem ich marynarek wojennych. Fundamentalny charakter owego sporu, radykalizacja postawy Ankary, ale też konfrontacyjne nastawienie regionalnych rywali Turcji stwarzają ryzyko dalszego wzrostu napięć turecko-unijnych wokół wyspy i w regionie całego Morza Śródziemnego.

Geneza i specyfika tzw. Tureckiej Republiki Cypru Północnego

Cypr od blisko 50 lat pozostaje areną nieuregulowanego i zamrożonego konfliktu pomiędzy Republiką Cypryjską a nieuznaną TRCP pod protektorem Turcji (zob. mapa 1 w Aneksie). Od czasu uzyskania w 1960 r. przez wyspę niepodległości (od Wielkiej Brytanii) Republika Cypryjska (wtedy jeszcze obejmowała całą wyspę) była widowiskiem wewnętrznych wstrząsów i walk między zamieszkującymi ją społecznościami Greków (80% populacji) i Turków (20%). Już w latach sześćdziesiątych ostro podniesiono kwestię zjednoczenia wyspy z Grecją. Dążenia te podsycała tamtejsza nacjonalistyczna junta tzw. czarnych pułkowników, która ostatecznie zainspirowała przewrót na Cyprze. W rezultacie eskalacja napięć, przejawiająca się m.in. w atakach greckich bojówek na osiedla tureckie, spowodowała zbrojną interwencję armii tureckiej w 1974 r. w obronie mniejszości Turków cypryjskich. W wyniku misji pokojowej ONZ doszło do zawieszenia broni skutkującego podziałem wyspy na dwie części – północną, kontrolowaną przez Turcję, oraz południową, grecką. Do 1975 r. trwały też masowe przesiedlenia

rdzennych Turków z południa na północ (łącznie ok. 50 tys. osób) i wysiedlenia Greków z okupowanych przez Turcję terytoriów (ok. 150 tys.). Skutkowało to etniczną homogenizacją społeczeństw obu części wyspy. Brak efektów negocjacji pomiędzy liderami rozdzielonych cypryjskich społeczności oraz perspektyw pojednania mieszkańców wyspy doprowadził w 1983 r. do powstania tzw. Tureckiej Republiki Cypru Północnego ze stolicą w Lefkoşy (zajmowana przez Turków część Nikozji – stolicy Republiki Cypryjskiej). Turcja to jedyne państwo na świecie uznające TRCP.

W związku z konfliktem społeczności tureckiej i greckiej na wyspie już od 1964 r. stacjonują siły ONZ (to jedna z ich najdłuższych misji), których zadanie polega na zapo-

bieganiu napięciom na tle etnicznym. Po zbrojnych starciach w 1974 r., w ramach misji ws. rozwiązania problemu za zgodą państw gwarantów – tj. Wielkiej Brytanii, Grecji i Turcji – reprezentanci obu społeczności (południowej i północnej części wyspy) podjęli negocjacje na temat zakończenia sporu pod auspicjami ONZ (we wspomnianym wyżej formacie, tj. 5+1¹). W założeniu proces ma doprowadzić do powołania na wyspie „dwuwspólnotowej i dwustrefowej federacji”². Od 2021 r. Ankara domaga się jednak uregulowania sytuacji poprzez uznanie istnienia na Cyprze dwóch niezależnych państw.

Powstała w efekcie konfliktu samozwańcza TRCP to quasi-państwo uzależnione w znacznym stopniu od Turcji – gospodarczo (żywność, woda pitna, produkty przemysłowe, usługi, bankowość – walutą jest lira turecka), finansowo (w 2021 r. Ankara wspomogła jej gospodarkę kwotą ok. 380 mln dolarów³), militarnie (w północnej części wyspy stacjonuje kontyngent tureckich sił zbrojnych liczący ok. 30–40 tys. żołnierzy)⁴, społecznie (nieoficjalnie szacuje się, że od 1974 r. do TRCP imigrowało od 50 do 100 tys. obywateli Republiki Tureckiej⁵) i w dużej mierze politycznie (więcej danych zob. tabela w Aneksie). Scena polityczna TRCP, podobnie jak w Turcji, dzieli się na frakcje: kemalistowskie, opowiadające się przeciwko islamskiej polityce prezydenta Recepta Tayyipa Erdoğan, oraz te, które sprzyjają jego rządowi. Przez dekady – pomimo licznych powiązań z Turcją – w TRCP wykształcił się specyficzny model autonomii wobec Ankary, m.in. władzę mogły sprawować siły krytyczne wobec rządzącej Turcją AKP, które zachowywały też dużą samodzielność w negocjacjach na temat uregulowania konfliktu. Taki stan rzeczy zaczął zmieniać się w ostatnich latach, wraz z aktywizacją polityki tureckiej w regionie, w tym wskutek zaangażowania Ankary w wybory prezydenckie w TRCP w 2020 r.

Turcja wobec Cypru – główne problemy

Sprawa Cypru jest fundamentalna dla tożsamości politycznej Republiki Tureckiej – zarówno w jej paradygmacie nacjonalistycznym (jedna z niewielu kwestii, która łączy turecką scenę polityczną), jak i w obszarze ogólnych założeń dotyczących miejsca Turcji w regionie i świecie (systematyczny wzrost ambicji międzynarodowych pod rządami AKP). Obrona Turków i tureckiego dziedzictwa wpisuje się w mit założycielski Republiki, na który składa się m.in. osadzone w historii przekonanie o stałym zagrożeniu dla podmiotowości i integralności państwa ze strony Zachodu, ze szczególnym uwzględnieniem „rewizjonizmu” greckiego. Temat Cypru powraca również stale w kluczowych dla Ankary (tj. polityki

¹ Wielka Brytania, Grecja, Turcja, Republika Cypryjska, TRCP oraz ONZ.

² Po angielsku „bi-communal and bi-zonal federation”. Zakłada uregulowanie problemu cypryjskiego w ramach jednego federalnego państwa w oparciu o równość polityczną obojga narodów, tj. dwóch społeczności: greckiej i tureckiej. Takie rozwiązanie zostało przyjęte przez RB ONZ 11 października 1991 r. w Rezolucji 716, undocs.org.

³ Na podstawie zawartego między nimi porozumienia. Zob. 2021 Yılı TC Hükümeti ile KKTC Hükümeti Arasında İktisadi Ve Mali İşbirliği Anlaşması, Resmi Gazete, 21.04.2021, resmigazete.gov.tr

⁴ H. Özertem, *Back to “the Tradition”: Turkey’s Changing Position from a Federal to a Two-State Solution to the Cyprus Conflict*, „Notes de l’Ifri”, The French Institute of International Relations, lipiec 2021, ifri.org.

⁵ *Profile of Internal Displacement: Cyprus*, Norwegian Refugee Council/Global IDP Project, 27.04.2005, za: refworld.org.

wszystkich dotychczasowych rządów i niemal wszystkich partii) problemach bezpieczeństwa, takich jak: międzynarodowe spory o morskie granice wód terytorialnych, kwestionowana przez Ankarę militaryzacja wysp greckich przez Ateny, spór o delimitację szelfu kontynentalnego na Morzu Egejskim oraz roszczenia do wyłącznych morskich stref ekonomicznych na Morzu Śródziemnym (WMSE). Sprawa cypryjska w tureckiej narracji wewnętrznej jest więc zarówno podstawową kwestią tożsamościową, jak i elementem racji stanu i bezpieczeństwa narodowego⁶.

Spór o Cypr to także niezmiernie wyzwanie w relacjach Turcji z UE. Republika Cypryjska należy do państw członkowskich Unii – formalnie i prawnie reprezentuje

we wspólnocie całą wyspę, choć mechanizmy członkostwa w UE obejmują tylko południową jej część, kontrolowaną przez Greków. Groźba weta Aten ws. rozszerzenia UE o 10 państw w 2004 r. w przypadku odmowy objęcia akcesją Republiki Cypryjskiej, a w konsekwencji jej przyjęcie do Unii spowodowały, że od tego czasu trwa na jej obszarze nieuregulowany konflikt. Sytuacja wokół tej kwestii to od niemal dwóch dekad stały punkt sporu pomiędzy Brukselą i Ankarą.

» Perspektywa eksploatacji złóż gazu zachęciła Ankarę do ponownego upomnienia się o demarkację wyłącznych morskich stref ekonomicznych na Morzu Śródziemnym.

Wraz z rozpoczęciem w pierwszej dekadzie XXI wieku wydobywania gazu ziemnego ze znacznych złóż we wschodnim basenie Morza Śródziemnego do politycznego wymiaru problemu cypryjskiego doszła rywalizacja o interesy energetyczne. Perspektywa możliwości eksploatacji tych złóż zachęciła Ankarę do ponownego upomnienia się o demarkację wyłącznych morskich stref ekonomicznych na Morzu Śródziemnym oraz zaostriżyła scysje o granice morskie i wody terytorialne między nią a Atenami na Morzu Egejskim. Tureckim badaniom wielkości zasobów gazu towarzyszy militaryzacja tych działań (wsparcie i ochrona ze strony marynarki wojennej, wysyłanie okrętów poszukiwawczych pod jej eskortą). Spotykają się one z symetryczną reakcją ze strony jednostek morskich Grecji i Francji. W efekcie – podobnie jak napięcia wokół Syrii, Libii czy tureckiej współpracy z Rosją – obecna sytuacja przyczyniła się do znaczącego pogorszenia relacji Turcji z państwami członkowskimi UE/NATO (tj. przede wszystkim Grecją i Francją), a zarazem do intensyfikacji współpracy wojskowej Aten z Waszyngtonem.

Wymiar wewnętrzny

Od czasu wyborów z 2015 r. i wejścia AKP w koalicję z ultranacjonalistyczną Partią Narodowego Działania (MHP), a jeszcze mocniej po stłumionym puczu w 2016 r. w tureckiej polityce zdecydowanie wzrosło znaczenie wątków suwerennościowych i nacjonalistycznych⁷ (opartych na słynnym motcie Erdoğan „jeden naród, jedna flaga, jedna ojczyzna, jedno państwo”⁸). Zwrot ten – zwany polityką Nowej Turcji – pozwalał AKP rozbudowywać zaplecze polityczne, wzmacniać MHP, jak również utrzymywać się przy władzy. Sprawa Cypru stała się zatem naturalnym i nośnym wątkiem w rozgrywce wewnętrznej – zwłaszcza od czasu objęcia urzędu prezydenta tzw. TRCP przez proankarskiego i antyunijnego Ersina Tatara w październiku 2020 r.

Dla Turcji podstawową kwestią jest „odzyskanie” efektywnej kontroli nad polityką i procesami z nią związanymi w TRCP. Przysłużyły się temu wygrana cypryjskiej konserwatywno-nacjonalistycznej Narodowej Partii Jedności (NPJ) w wyborach z 2018 r., której przewodzi sam Tatar, oraz późniejszy jego triumf w elekcji prezydenckiej. Kampanię wyborczą Tatara od samego początku medialnie i finansowo wspierała Ankarą⁹, co w decydującym stopniu przyczyniło się do jego zwycięstwa, a tym

⁶ Np. doktryna Mavi Vatan jako koncepcja morskich ambicji Turcji (zob. mapa 2 w Aneksie).

⁷ M. Hoffman, M. Werz, J. Halpin, *Turkey's 'New Nationalism' Amid Shifting Politics*, Center for American Progress, luty 2018, stiftung-mercator.de

⁸ M. Chudziak, *Pucz jako mit założycielski: filary ideologiczne Nowej Turcji*, OSW, Warszawa 2017, osw.waw.pl.

⁹ A. Erdemir, *Erdogan Meddles in Northern Cyprus Elections*, Foundation for Defense of Democracies, 14.10.2020, fdd.org.

samym zagwarantowało konsolidację wpływów politycznych Turcji na północnym Cyprze. Hasłem jego kampanii był postulat uznania TRCP za niezależne państwo oraz dalszego zacieśnienia współpracy z Turcją w sferze polityki i gospodarki. Po latach zmniejszonego zainteresowania Ankary Cyprzem wygrana Tatarów zbiegła się z zaostreniem jej stanowiska wobec problemu cypryjskiego, kryzysu w relacjach z UE oraz sporu o granice morskie i WMSE.

Poprzedni prezydent TRCP opowiadał się za reasumpcją rozmów federacyjnych. W tym kontekście otwarte wsparcie przez Ankarę

» Prezydent TRCP Ersin Tatar domaga się uznania północnego Cypru za niezależne państwo oraz zacieśnienia współpracy z Turcją.

antyfederacyjnego kandydata, a następnie jego wybór na urząd głowy państwa stworzyły Turcji kolejny instrument w jej polityce wewnętrznej oraz regionalnej. Przede wszystkim TRCP pod egidą Tatarów dała gwarancje podporządkowania się tureckiej strategii względem wyspy, a tym samym tego, iż bez uwzględnienia interesów Ankary nie dojdzie do rozstrzygnięcia konfliktu (nie można go uregulować bez zgody prezydenta TRCP i tureckich Cypryjczyków). Zwycięstwo Tatarów zwiększyło zatem w istotny sposób wpływ rządów Erdoğan na kreowanie polityki TRCP zgodnej z jego celami.

To nowe zbliżenie Turcji z TRCP od co najmniej 2020 r. cieszy się niezmierną popularnością wśród wyborców oraz koalicji AKP–MHP, jest też sprawą wykraczającą poza codzienne podziały polityczne (popieraną także przez elektorat kemalistowskich partii opozycyjnych). Symboliczne ukoronowanie zbliżenia Ankary i TRCP stanowiła kilkudniowa i wyjątkowo medialna wizyta Erdoğan (AKP) wraz z liderem MHP Devletem Bahçelime w północnej części Cypru związana z obchodami upamiętnienia 47. rocznicy „pokojowej interwencji” armii tureckiej (20 lipca 2021 r.)¹⁰. W jej trakcie zdecydowanie akcentowano „podmiotowość” TRCP: podkreślano konieczność rozwiązania dwupaństwowego i uznania niepodległości TRCP przez kolejne kraje (do czego nie doszło) oraz zapowiedziano sfinansowanie budowy pałacu prezydenckiego i parlamentu samozwańczej republiki. Ponadto poinformowano o planach rewitalizacji nielegalnie – tj. wbrew wytycznym ONZ (rezolucje 550 z 1984 r. oraz 798 z 1992 r. RB ONZ¹¹) – otwartego przez Turków i zdemilitaryzowanego miasta Maraş¹². Ten symboliczny gest to poważny sygnał ze strony Ankary, że odrzuca ona dotychczasowe próby wypracowania kompromisu w oparciu o stanowisko ONZ.

Lipcowa wizyta rządowa na Cyprze – podobnie jak cała polityka wobec TRCP – umocniła szerokie ponadpolityczne poparcie społeczne dla strategii AKP ws. wyspy. W kręgach konserwatywno-nacjonalistycznych odebrano ją jako korzystny gest. Z perspektywy zbliżających się wyborów w 2023 r., jak również rozważanego referendum nad zmianą konstytucji w 2022 r. obecna postawa Erdoğan względem konfliktu cypryjskiego pozwoliła zapobiec potencjalnej krytyce ze strony jego oponentów. W zależności od nastrojów wyborczych (aktualnie odnotowuje się spadek poparcia dla rządu) odwoływanie się przez AKP do konfliktu cypryjskiego i ewentualne „nowe inicjatywy” w tej sprawie będą formułowane na rzecz utrzymania dotychczasowego zaplecza partii.

¹⁰ F. Tastekin, *Has Erdogan Started a Journey of no return in Cyprus?*, Al-Monitor, 22.07.2021, al-monitor.com.

¹¹ Rezolucja 553 RB ONZ, Security Council Report, 15.06.1984, securitycouncilreport.org; Rezolucja 798 RB ONZ, Security Council Report, 25.11.1992, digitallibrary.un.org.

¹² Maraş był znanym europejskim kurortem wakacyjnym. Na skutek inwazji Turcji na wyspę doszło do ewakuacji całej populacji miasta, tj. rdzennych Greków. Po wojnie weszło ono w skład TRCP, ale pozostało zamknięte i niezamieszkałe zgodnie z postanowieniami ONZ. W związku z tym wizyta Erdoğan i otwarcie części miasta (zwanego potocznie „miastem duchów”) oraz jednostronne powołanie przez Ankarę specjalnej komisji ds. rewindykacji mienia stanowi podważenie rezolucji organizacji.

Cypr jako oś sporu między Turcją a UE

Niezależnie od strategicznej wagi wzajemnych relacji i efektywnej w wielu wymiarach współpracy stosunki polityczne między Turcją i UE w ostatnich latach bardzo napięte. Oczekiwania Ankary, np. w sprawie unijnej pomocy uchodźcom syryjskim, ruchu bezwizowego, poszerzenia Unii Celnej, a szerzej – podmiotowego traktowania Turcji, konfrontowane są z krytyczną oceną przez Brukselę stanu demokracji w Turcji oraz jej zaangażowania w Libii, a także z oskarżeniami o eskalowanie napięcia na Morzu Śródziemnym. Skutkuje to usztywnieniem stanowiska Ankary lub wręcz stawianiem przez nią nowych żądań warunkujących wzajemne relacje. Z kolei UE odczytuje reakcje Turcji jako jej niechęć do poszukiwania kompromisowych rozwiązań. Testowanie przez obie strony w pierwszych miesiącach 2021 r. możliwości pozytywnej rewizji stosunków nie przyniosło przełomu¹³. Stąd wśród stałych elementów zapalnych regularnie pojawia się sprawa Cypru i to ona w istotnym stopniu przyczyniła się do ponownego zaostrzenia sytuacji na linii Bruksela–Ankara w ostatnich miesiącach.

Najnowsza odsłona trwającego impasu miała miejsce 28 kwietnia 2021 r. podczas rozmów na temat uregulowania kwestii cypryjskiej pod egidą ONZ¹⁴. Władze tureckie

Wobec fiaska próby resetu relacji z UE scenariusz kompletnego załamania się rozmów z Brukselą i dalszej eskalacji napięć wydaje się wielce prawdopodobny.

stanowczo i jednoznacznie ogłosiły wówczas, że nie widzą już możliwości dalszego dążenia do jej rozwiązania w oparciu o rezolucje RB ONZ (czyli federacji obu społeczności cypryjskich w ramach jednego państwa). W rezultacie sprawa Cypru powróciła podczas posiedzenia Rady Europejskiej (24–25 czerwca 2021 r.¹⁵), gdzie potwierdzono konieczność wznowienia konstruktywnej debaty na ten temat i zakończenia konfliktu zgodnie z ww. wytycznymi ONZ, co uznano za warunek rozwijania strategicznego partnerstwa z Turcją. Ta jednoznacznie odrzuciła unijne podejście – minister spraw zagranicznych stwierdził, że Bruksela jest nieobiektynym rzecznikiem interesów Nikozji (tj. Republiki Cypryjskiej oraz Grecji) wykorzystującym lukratywną ofertę resetu relacji (nowa umowa celna) jako narzędzie mające zmusić Ankarę do kompromisu (25 czerwca 2021 r.)¹⁶. Na skutek tego zwrotu doszło do pogłębienia kryzysu politycznego na linii Turcja–UE oraz utrwalenia negatywnego nastawienia obu stron. Przekaz Ankary wzmocniła spektakularna wizyta rządowa w TRCP w lipcu br. (zob. wyżej), co jedynie utrwaliło złą atmosferę w kontaktach z Brukselą, zamykając zarazem perspektywy zjednoczenia wyspy.

Powyzsze działania Erdoğana doprowadziły też do aktywacji lidera Turków cypryjskich. Przykładem tego była niedawna reakcja MSZ TRCP na wypowiedź przewodniczącej Komisji Europejskiej Ursuli von der Leyen dotyczącą sprzeciwu UE wobec rozwiązania dwupaństwowego dla Cypru¹⁷. W swoim komunikacie obwinił on wspólnotę o popełnienie historycznego błędu w postaci włączenia Republiki Cypryjskiej do Unii oraz wskazał na niesłabnące poparcie społeczności tureckiej na wyspie dla Ankary jako gwaranta jej praw i interesów (13 lipca 2021 r.)¹⁸. Opowiedzenie się TRCP po stronie Turcji będzie niosło ze sobą dalsze usztywnienie stanowisk stron konfliktu i sprzyjało zwiększeniu asertywności Ankary względem UE.

¹³ A. Michalski, K. Strachota, *UE wobec Turcji – marchewka zamiast kija*, OSW, 29.03.2021, osw.waw.pl.

¹⁴ *Secretary-General's Press Conference following the informal 5+1 meeting on Cyprus*, United Nations Secretary-General, 29.04.2021, un.org.

¹⁵ *Posiedzenie Rady Europejskiej (24 i 25 czerwca 2021 r.) – Konkluzje*, Rada Europejska, 25.06.2021, consilium.europa.eu.

¹⁶ *Press Release Regarding the Conclusions on "Turkey"*, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, 25.06.2021, mfa.gov.tr.

¹⁷ *Von der Leyen: EU will never accept two-state Cyprus solution*, Kathimerini, 6.07.2021, ekathimerini.com.

¹⁸ *Regarding the press release of Josep Borrell, the Vice-President of the European Commission and the High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy*, Ministry of Foreign Affairs of the Turkish Republic of Northern Cyprus, 13.07.2021, mfa.gov.ct.tr.

Wobec fiaska próby resetu relacji scenariusz kompletnego załamania się rozmów z Brukselą i dalszej eskalacji napięć wydaje się wielce prawdopodobny. Grozić to może w ostateczności zupełnym zamrożeniem dialogu. Mając na uwadze znaczenie problematyki cypryjskiej w wewnętrznej polityce AKP–MHP, należy liczyć się z tym, że taki rozwój wydarzeń może zostać wykorzystany przez Erdoğaną do dalszej legitymizacji swojej pozycji w kraju.

Cypr w polityce regionalnej Turcji

W obliczu destabilizacyjnych efektów arabskiej wiosny, wojny w Syrii, rywalizacji energetycznej, wpływów głównych graczy globalnych w basenie Morza Śródziemnego spór cypryjski ma dla Ankary także istotny wymiar w jej polityce regionalnej. Prowadzi on do zaostrzenia napięć na Morzu Śródziemnym (zwłaszcza z Grecją i Republiką Cypryjską, m.in. ze względu na odkrycie znaczących złóż gazu), stając się tym samym przyczółkiem dla ujawniania się tureckich ambicji. Turcja otwarcie kontestuje istniejący porządek prawny w najbliższym sąsiedztwie: akcentuje swój brak uznania dla podziałów granicznych na Morzu Śródziemnym, kwestionuje faktyczne granice morskie z Grecją i Republiką Cypryjską, próbuje narzucać własne rozumienie podziału WMSE (zob. mapa 2 w Aneksie). Postawa ta w ostatnich latach skutkuje dalszą militaryzacją konfliktu w basenie Morza Śródziemnego – tureckim pracom badawczym (poszukiwaniu gazu) na spornych wodach ekonomicznych towarzyszą okręty tureckiej marynarki wojennej, a w reakcji – również greckiej.

Taki *modus operandi* Ankary w rozgrywkach regionalnych powoduje jej izolowanie przez wszystkie państwa litoralne (oprócz Libii, odnoś-

nie do której można mówić o dyskusyjnej współpracy). Sytuacja ta stwarza zagrożenie dla tureckich interesów energetycznych (rywalizacja o strefy wydobywcze gazu w spornych wodach dookoła Cypru, w tym przeciwdziałanie powstaniu infrastruktury do jego przesyłu wyłączającej Turcję) oraz dla bezpieczeństwa w regionie Morza Śródziemnego. Wprowadzenie do gry „karty cypryjskiej” wraz z dążeniem do prawnomiędzynarodowego uznania TRCP to element strategii Ankary będącej odpowiedzią na te zagrożenia.

” Rozgrywki regionalne Ankary powodują jej izolowanie przez państwa litoralne Morza Śródziemnego, co podważa tureckie interesy energetyczne.

Część tej strategii stanowi również podpisana 27 listopada 2019 r. umowa z Libią (jej legalnym rządem uznanym przez ONZ; siły opozycyjne w tym kraju są wspierane przez Francję, Rosję i państwa Zatoki Perskiej)¹⁹. Celem porozumienia było zablokowanie swobody działań Grecji na jej WMSE, a następnie – już bez konieczności uzyskania zgody Turcji – uniemożliwienie budowy infrastruktury do przesyłu gazu (po części z Republiki Cypryjskiej) na obszarze objętym umową. Jak dotąd tureckie działania na rzecz rewizji porządku regionalnego nie przynoszą trwałych efektów, lecz prowadzą do dalszej eskalacji napięć. Po pierwsze, konfrontacyjna polityka Ankary (umowa z Libią, prace sondująco-poszukiwawcze na spornych wodach) przyczyniła się do konsolidacji współpracy Grecji i Republiki Cypryjskiej z Izraelem oraz Egiptem przeciwko Turcji²⁰. Po drugie, żadne z państw litoralnych nie uznało jej porozumienia z Libią. Oznacza to, że ma ono charakter dwustronny i nie podważyło ustaleń pozostałych krajów w sprawie ich WMSE, lecz jedynie wprowadziło zamęt polityczny. Po trzecie, mimo że umowa została podpisana z uznawanym przez ONZ libijskim Rządem Jedności Narodowej, to od paru miesięcy kwestionuje ją także sama Libia. Przyszłość tego aktu zależy w dużej mierze od wyników planowanych tam na przyszły rok wyborów i ewentualnej zmiany rządu – z dużym prawdopodobieństwem na niekorzyść Ankary²¹. Można się spodziewać, że w takiej sytuacji nastąpi dalsza militaryzacja regionu

¹⁹ M. Barakat, *Agreement with Turkey in Interest of Libya: Dbeibah*, Anadolu Agency, 9.03.2021, aa.com.tr/en.

²⁰ *EastMed Gas pipeline agreement signed at trilateral summit between PM Benjamin Netanyahu, Greek PM Kyriakos Mitsotakis and Cypriot Pres. Nicos Anastasiades*, Israel Ministry of Foreign Affairs, 2.01.2020, mfa.gov.li.

²¹ *Libya's Saleh says maritime borders deal with Turkey is invalid*, Kathimerini, 2.07.2021, ekathimerini.com.

przez Turcję, mająca rekompensować jej ewentualne anulowanie umowy. To z kolei prowadzić będzie do jeszcze większego izolowania Turcji na Morzu Śródziemnym przez państwa litoralne.

Drugim obok rywalizacji energetycznej wymiarem tureckiej polityki w sąsiedztwie jest regularne wykorzystywanie presji militarnej do potwierdzenia swoich roszczeń

” Działania Ankary na Morzu Śródziemnym przyspieszają przesunięcie się amerykańskich interesów bezpieczeństwa w kierunku wzmocnienia roli Aten w tym akwenie.

w spornych wodach wokół Cypru oraz na Morzu Egejskim (wobec Grecji i Republiki Cypryjskiej). Dla przykładu zarówno Ateny, jak i Nikozja obwiniają Ankarę o to, że turecka marynarka wojenna na przełomie 2020 i 2021 r. przeprowadzała w okolicach Cypru prowokacyjne manewry. Serie podobnych kontrowersyjnych ćwiczeń na Morzu Śródziemnym (ostatnio np. „Mavi Vatan-2021 Tatbikati”²²) i na Morzu Egejskim to kolejny pokaz tureckiego potencjału i zdolności do eskalowania napięć oraz destabilizowania sytuacji w regionie. Taki rozwój sytuacji wydaje się więc nieuchronny, zwłaszcza że równocześnie postępuje militaryzacja działań oponentów Turcji, rośnie wsparcie Francji dla antytureckiej aktywności Grecji oraz zacieśnia się współpraca wojskowa pomiędzy Republiką Cypryjską, Grecją, Egiptem, Izraelem i Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi.

W tak złożonej sytuacji istotnym zagadnieniem staje się kurs globalnej polityki Turcji, jak również jego percepcja ze strony sojuszników w NATO i innych partnerów. Obecne działania Ankary na Morzu Śródziemnym jedynie przyspieszają przesunięcie się amerykańskich interesów bezpieczeństwa w kierunku wzmocnienia strategiczno-militarnej roli Aten kosztem Turcji. Potwierdza to chociażby oświadczenie przedstawione przez Departament Stanu 21 lipca br., w którym USA wyraźnie opowiadają się po stronie Republiki Cypryjskiej w związku z podważeniem przez Ankarę rezolucji RB ONZ w zakresie zasad uregulowania konfliktu²³. W ten trend wpisuje się też konflikt Turcji z Francją, która w 2020 r. wspierała marynarkę grecką w sporze o złoża gazu swoimi okrętami wojennymi. Od tamtej pory, pomimo wizyty ministra spraw zagranicznych Turcji w Paryżu 7 czerwca 2021 r. oraz rozmowy Erdoğan z prezydentem Francji Emmanuelem Macronem 14 czerwca 2021 r., nie udało się wskrzesić konstruktywnego dialogu pomiędzy stronami. Biorąc pod uwagę te okoliczności, można się spodziewać, że postawa Turcji na Morzu Śródziemnym, w tym wokół Cypru, prowadzić będzie do kolejnych napięć z członkami NATO.

Eskalacja na horyzoncie?

Wielowymiarowość kwestii cypryjskiej w polityce Turcji sprawia, że spór wokół wyspy jest i będzie nieodłącznym elementem strategii Ankary wobec Morza Śródziemnego i UE, jak również fundamentem polityki wewnętrznej AKP–MHP. Dla Erdoğan aktualna odsłona konfliktu to idealne narzędzie do mobilizacji swojego elektoratu, podatnego na powoływanie się na turecką rację stanu i sentymenty nacjonalistyczne. Brak uregulowania sporu o Cypr jest również ważną kartą Turcji w dalszych negocjacjach z Unią (obejmujących też wiele innych tematów). W konsekwencji staje się on fundamentalną składową polityki Ankary w tym regionie, umożliwiając jej prowadzenie gry zarówno o WMSE i granice morskie, jak i zasoby energetyczne. Skutkuje to jednak eskalacją napięć, co potwierdzają ostatnie lata.

W tych uwarunkowaniach pole do kompromisu i przestrzeń do obniżenia temperatury sporu w relacjach Turcji z UE ogranicza się do minimum. Należy liczyć się z kontynuacją dotychczasowej polityki Ankary, stawiającej na utrzymanie podziału wyspy na dwa państwa w kontrze do stanowisk Unii

²² S. Özer, *Mavi Vatan 2021 Tatbikati'nin Seçkin Gözlemci Günü, denizde yapılan geçit töreni ile sona erdi*, Anadolu Ajansı, 6.03.2021, aa.com.tr

²³ H. Smith, *US joins condemnation of Turkish plan for Cyprus 'ghost town'*, The Guardian, 21.07.2021, theguardian.com.

i ONZ. Grozi to zaostrzeniem sytuacji w basenie Morza Śródziemnego oraz kolejnymi konfliktami interesów pomiędzy Brukselą a Ankarą. Na całokształt dynamiki sporu wokół Cypru wpływać też będą zarówno wysoce prawdopodobna zmiana rządu w Libii, jak i pogarszające się relacje pomiędzy Turcją a pozostałymi członkami NATO.

ANEKS

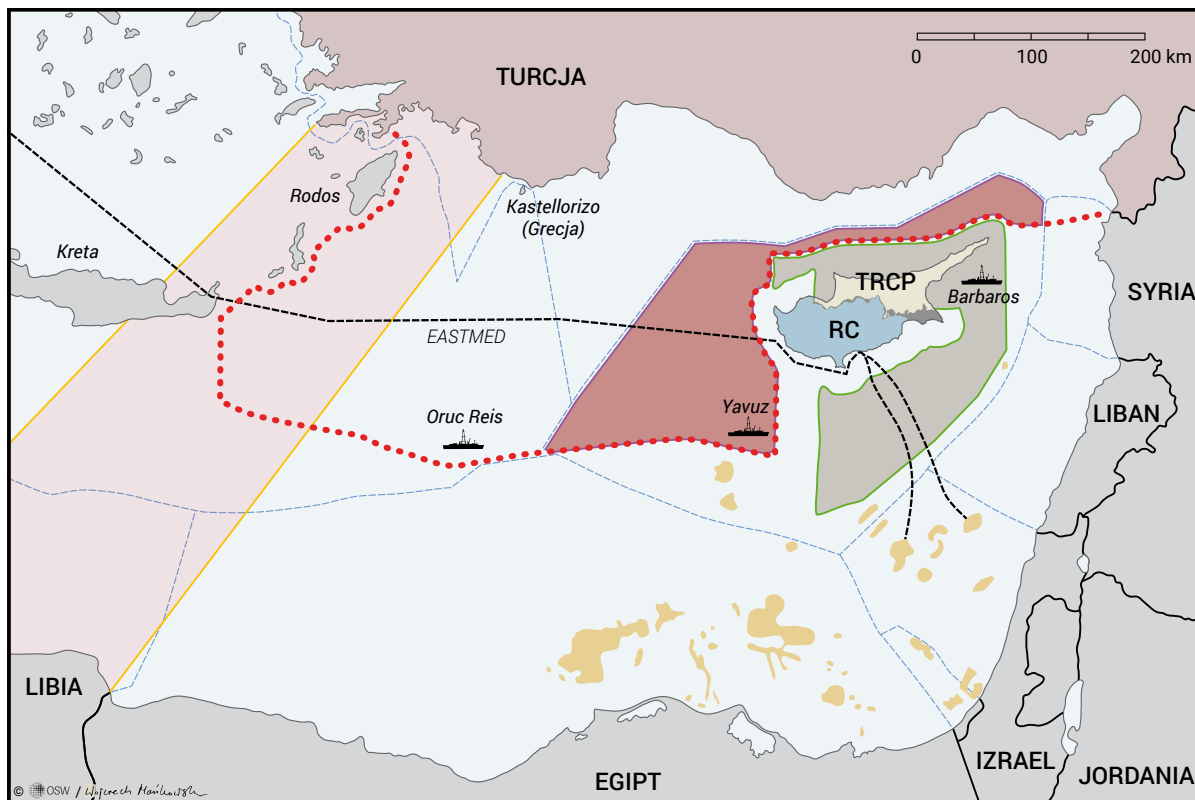
Mapa 1. Tzw. Turecka Republika Cypru Północnego i Republika Cypryjska

Źródło: Cyprus Map, United Nations, Department of Public Information, Cartographic Section, październik 1997, un.org.

Mapa 2. Spór o wyłączne morskie strefy ekonomiczne na Morzu Śródziemnym

- Granice morskie
(tj. zarówno granice morskie, jak i granice morskich stref ekonomicznych wyznaczone przez prawo międzynarodowe – Konwencję NZ o prawie morza z 1982 r.*, artykuł 57)
- ..... Sporna granica morska Turcji
(Turcja nie akceptuje sposobu delimitacji granic morskich / stref ekonomicznych wysp opisanego w artykule 121(2) Konwencji NZ o prawie morza z 1982 r., co oznacza, że nie uznaje granic wokół wysp Kastellorizo, Rodos, Kreta itp. Granica jest wzorowana na doktrynie Mavi Vatan, tj. alternatywnej koncepcji morskich ambicji Turcji).
- Inne spory o granice morskie
(wynikające z nieznanania artykułu 121(2) Konwencji NZ o prawie morza z 1982 r. przez Turcję oraz podlegającą jej TRCP):
- spór Turcji z Republiką Cypryjską
- spór TRCP z Republiką Cypryjską
- Wyłączna morska strefa ekonomiczna (WMSE)
Umowa, która nie jest objęta prawem międzynarodowym, lecz jedynie porozumieniami bilateralnymi pomiędzy państwami (np. Turcją a Libią). W przypadku umowy turecko-libijskiej WMSE narusza granice morskie Grecji i Egiptu (z którymi Ankara nigdy tego porozumienia nie uzgodniła).
- Złoża gazu
- Okrety poszukiwawcze
- Planowany gazociąg EastMed

* United Nations Convention on the Law of the Sea, ONZ, 10.12.1982, un.org.

Źródła: *A row between Turkey and Greece over gas is raising tension in the eastern Mediterranean*, The Economist, 20.08.2020, economist.com; B. Stanicek, *Turkey: Remodelling the eastern Mediterranean*, European Parliament, wrzesień 2020, europarl.europa.eu.

Tabela. Podstawowe informacje na temat Republiki Cypryjskiej i tzw. Tureckiej Republiki Cypru Północnego²⁴

	Republika Cypryjska	Tzw. Turecka Republika Cypru Północnego*
Flaga		
Stolica	Nikozja	Lefkoşa (Nikozja Północna)
Waluta	euro	lira turecka
Powierzchnia	5510 km ²	3242 km ²
Liczba mieszkańców (2018 r.)	876 tys.	372 tys.
PKB (2018 r.)	24,96 mld dolarów	3,80 mld dolarów
PKB <i>per capita</i> (2018 r.)	28,7 tys. dolarów	10,2 tys. dolarów
Odsetek ludności miejskiej (2018 r.)	66,8%	69,0%
Gospodarka – udział poszczególnych sektorów	Usługi – 85,8% Budownictwo – 5,4% Przemysł – 6,8% Rolnictwo – 2,0%	Usługi – 79,5% Budownictwo – 5,9% Przemysł – 8,4% Rolnictwo – 6,2%
Bezrobocie (2018 r.)	6,9%	14,4%
Łączny wzrost PKB w latach 2006–2018	1,5%	0,3%
Udział wyznawców poszczególnych religii (cały Cypr)**		Chrześcijananie – 78% Muzułmanie – 18% Inne religie – 4%

* Na temat TRCP brakuje jednoznacznych i wiarygodnych danych statystycznych – tego quasi-państwa nie uwzględniają organizacje międzynarodowe, a źródła miejscowe trudno zweryfikować. Szczególnie nieprecyzyjne są dane dotyczące liczby ludności, składu etnicznego, obywatelstwa itp. Nie da się m.in. określić stosunku liczby osób pochodzących z Cypru i urodzonych na wyspie do liczby osadników z Turcji (również pochodzenia cypryjskiego) i ich potomków; podobnie problematyczna jest kwestia liczby osób posiadających wyłącznie obywatelstwo TRCP, podwójne obywatelstwo (cypryjskie lub tureckie) albo wyłącznie tureckie. Por. *Cyprus*, Euromosaic III, 2006, za: web.archive.org; *Cyprus: Bridging the Property Divide*, „Europe Report” no. 210, International Crisis Group, 9.12.2010, crisisgroup.org.

** *Cyprus Population: Demographic Situation, Languages and Religions*, European Commission, 26.12.2019, eacea.ec.europa.eu.

²⁴ *Türkiye – KKTC İş Yapma Fırsatları*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) – The Economic Policy Research Foundation of Turkey, styczeń 2020, tepav.org.tr.